

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 116 1995

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark

Stockholm: Anders Cullhed, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin

Umeå: Anders Pettersson

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företädesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfect), dels i form av utskrift på papper.

Bidrag insänds till: Svenska Litteratursällskapet, Litt.vet. inst., Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA.

Bidrag lämnade senare än 30 juni 1996 kan ej publiceras i *Samlaren* 117 1996.

ISBN 91-87666-10-3

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1996

Gösta Oswald till någon annan, det tar han själv. Så här slutar hans P.S.:

»den nionde musaren är den bästa, min bästa och världens oöverträffligaste: *äntligen Intet*. Hör nu plötsligt att jag blir ensam lördag middag; skickar alltså detta redan i dag, fast Du sålunda får två brev, men för att Du ska hinna ringa – före lördag klockan 6: tidpunkten för min avresa (före grammofonkonserten, som jag lovade)
farväl»

Ranveig ringde på lördagen, väl inte till Gösta men till Karl Vennberg, som hann se till att Gösta Oswald räddades.

Gösta Oswalds handskrift är i sig ett konstverk, *pränt* i den dubbla bemärkelsen av tydlighet och skönskrift. Det finns alltså inga som helst skäl till felavskrifter, ändå visar mina stickprov tre à fem sådana per brev, alla med effekt på betydelse, rytm eller akribi hos Oswald: »några korridorer är öppna redan nattetid» istället för »några korridorer är öppna även nattetid» (s. 33); » – och detta är en stor frid» istället för » – detta är en stor frid» (s. 39); »gros homme & gros femme» istället för »gros homme & grosse femme» (s. 40) osv.

Men slarv präglar också kommentarerna. Efter vilka principer sker identifieringen av personer när vi får uttytt förlagsredaktör Sonja B./ergvall/ (s. 222) men inte koreograf Birgit C./ullberg/ eller författare Rut H./illarp/ (s. 233) eller den musikaliskt och intellektuellt högt utrustade Lo (s. 226), dvs. Karin Bergqvist, senare gift Lindegren? Den på sina håll påtalade bristen på personförteckning i utgåvan är bara en konsekvens av den ofullständiga identifieringen av aktörerna. På samma sätt är det med placeringen av upplysningar. Första omnämningarna av *En privatmans vedermödor* och dess uppläggnings i två »brev» sker på s. 45. Kommentaren väntar till s. 141. På julaftonen 1948 talar Oswald om det spirande arbetet på *Rondo* (s. 178), i kommentaren förs starten till Dublin våren 1949 (s. 189) osv.

När det gäller identifiering av citat och mer eller mindre dolda litterära allusioner – Oswalds signum – är väl ett mått av subjektivitet omöjligt att undgå. I den här utgåvan lämnas man överlag i sticket. I princip redovisas i kommentarerna endast sådana citat som är öppet angivna och därtill vanligen av modernare svenskt och anglosaxiskt ursprung. Där Oswald i sin egen text smyger in citat, t.ex. av Mann (s. 113), Goethe (s. 235), Plutharkos (s. 236), Kafka (s. 262), Rilke (s. 268), eller ur sin egen produktion (s. 50 m.fl.), ges ingen signal, liksom i övrigt ett oräkneligt antal explicita citat förblir oidentifierade. De två enskilda verk som består de flesta av de dolda citaten i breven är Eliots *The Waste Land* samt Gamla testamentet.

Om någon alls blir utsatt i denna kärlekskorrespondens så är det Jörel. Relativiserande material som parallella dagböcker, icke avsända brev, ögonvittnesskildringar osv., saknas ju. Den kanske djupaste – och då menar jag djupaste – klangbotten hos Gösta Oswald var trofasthet. Ranveigs avresa till USA var egentligen en omöjlig uppgift för honom. Han tvangs att välja Jörel, men han såg sitt val som ett svek – mot Ranveig,

mot kärleken och mot trofastheten. Hans sista ord i en »Sjukjournal» förd i slitningen mellan Jörel och Ranveig är (26.11): »människans överskrift: TROHETSBRÖTTET».

Den ena sidan av det här – den mer ytliga – är att jag tycker att Ranveig Boleyn-Drewry kunde trätt fram med samma medborgerliga tydlighet som Jörel Sahlgren-Oswald, senare gift Plowman, får göra. Att hon blev Ranveig Brodd, att de släktingar som figurerar – system Doffy, svågern Erland osv. – är Dorothy och Erland Waldenström osv. Den andra sidan – i sak djupare – är att »den andra sidan» totalt sett blir så mörklagd i den här redigeringen. Att Ranveigs brev existerar – ca 72 st. i Oswalds samling på Kungliga biblioteket i Stockholm – nämns inte ens. Om tre brev från Gösta i koncept hösten 1949 skriver utgivaren: »de handlar mest om privata bekymmer, ekonomi, bostadsproblem, och har inte tagits med här». Men även *det* hör till: Ranveigs »fordrings-fullhet» som hon själv kallar det i ett brev sommaren 1948 (odat.). I samma genre utelämnas – oredovisat – tillägg i breven som handlar om Gösta Oswalds marktkjänst, den faktiskt rörande beredvillighet han visar att sköta praktiska ting åt Ranveig.

Till det som framgår av koncepten, dvs. de icke avsända breven hösten 1949, och som är av stort intresse för den komplicerade kärlekspsykologin, hör hur Oswald själv såg på situationen ögonblicken före den Uppsalaresa då bekantskapen med Jörel inleddes. Dagen innan, den 26 september, medan han själv våndas över de praktiska problem han är satt att lösa, ser han på Ranveigs läge och arbetsfördelningen dem emellan så här: »du som har en gränslös framtid, där horisonten uppvisar det fulländade äktenskapet, om jag kan lägga grunden, eller en fulländad frihet, om jag misslyckas».

Vid sidan av brister i ordningsföljd, avskrift, utformning, kommentar lider utgåvan på så sätt även av en grundläggande asymmetri i sin alltför stora tystnad kring adressaten. Allt sammantaget lever den inte upp till baksidans ord att den skulle vara Gösta Oswalds »femte bok». Tvärtom tycker jag att det vore dags att Bonniers tog sitt ansvar och gav ut en – rättvisande – version av Gösta Oswalds brev till Ranveig.

Birgitta Holm

* Iakttagelsen är Johan Svedjedals, framförd i samtal.

Karin Naumann: *Utopien von Freiheit. Die Schweiz im Spiegel schwedischer Literatur*. (Beiträge zur nordischen Philologie; Bd 23) Helbring & Lichtenhahn. Basel 1994.

Karin Naumann-Magnusson har sedan ett par decennier tillbaka varit verksam som svensk universitetslektor och kulturförmedlare i tyskspråkiga länder. Vid Universitätt Basel har hon nu ånyo tagit hand om svenskundervisningen. Hennes bok avser att vara ett bidrag till kulturutbytesprojektet »Schweden-Schweiz 1993». »Das Material und die Zusammenstellung der Zitate basieren grösstenteils auf einem Literaturseminar, gehalten an der Universität Bern im Wintersemester

1989/90», deklarerar Karin Naumann i sitt förord. *Utopien von Freiheit. Die Schweiz im Spiegel schweizerischer Literatur* kännetecknas av en påfallande väl genomarbetad framställning som otvivelaktigt har ett avsevärt bildnings- och underhållningsvärde för dem som är intresserade av att ta del av en kronologiskt upplagd studie med syfte att förmedla »ein möglichst variiertes Bild von der Schweiz in der schwedischen Literatur im Wandel der Jahrhunderten».

Vid konciliet i Basel 1434 höll Nicolaus Ragvalds ett tal – det finns återgivet i *Samlaren* 17 (1896) – där han gjorde anspråk på den främsta rangen i församlingen med åberopande av götarnas stora bedrifter under folkvandringstiden. Åt de seglivade föreställningarna om urschweizarnas svenska ursprung ägnar Karin Naumann det första avsnittet av sin bok; i ett arbete från 1846 förhöll sig J.R. Burckhardt starkt kritisk gentemot dylika ursprungstester. Karin Naumann går i samma kapitel, Die ältesten Beziehungen, fram till Jacob Jonas Björnståhls brev från sina utländska resor (1781) och därmed till historien om hur »Ein Universalgelehrter verschafft sich Zugang zu schweizer Koryphäen». Det andra kapitlet redovisar ett strängt urval av de alltifrån 1830 rikt flödande reseskildringarna; »von nun an steht fast ausschliesslich das ästhetische Erlebnis der male-risch-romantischen Schweizerreise im Mittelpunkt», framhåller Karin Naumann som är beredd att tillerkänna Karl August Nicaners reseintyck från Alplandskapet en naiv charm och därmed en viss litterär förtjänst, detta i polemik mot Uwe Ebels kärva karakteristik i *Studien zur skandinavischen Reisebeschreibung* (1981). Carl Wilhelm Böttigers dikter med Alpmotiv har Paul Fröberg i boken *Skalden Böttiger* inte haft mycket till övers för, men Karin Naumann lyfter fram poemet *Fremdling* in *St. Gallen* (dikten återgavs översatt i antologin *Nordlandsharfe*, 1889), som i femton strofer behandlar överste Gustafssons tragiska lott. Vad så Carl Snoilskys naturlyrik beträffar framhäver Karin Neumann det symbolmässiga inslaget i en dikt som Edelweiss. »Dieser Tendenz wird dann im die Jahrhundertwende von Oscar Levertin in seiner Schweizpoesie weitergeführt und vertieft.» I och med Fredrika Bremer ställs Neumann inför, som hon konstaterar, »eine der interessantesten und denkwürdigsten Schilderungen aus Schweiz»; hon gör som hon förutskickat i förordet här liksom på andra håll i boken ett flertal belysande citat. Fredrika Bremers av forskningen klarlagda feministiska inriktning pointeras givetvis av Karin Naumann.

Så gäller det i och med kapitel III emigranterna kring sekelskiftet, Strindberg och Heidenstam, Levertin, Ola Hansson. Karin Naumann gör den reflexionen att Strindberg är en av de få svenska författare som mer ingående har uppehållit sig vid samhällslivet i Schweiz. Den tendentiösa karaktären av den beskrivning som här ges, luckor och felinformationer, har som Neumann noterar klarlagts i en större uppsats av Oskar Bandle. Strindbergs och Heidenstams tankeutbyte på Schloss Brunegg fokuseras naturligtvis av Naumann som i en koncentrerad framställning får åtskilligt väsentligt sagt. De tio sidorna om Ola Hansson kan sägas porträttera nära nog i helfigur en författare som under en kort

tidrymd tillhörde de mest lästa författarna på kontinenten. Hur i Levertins efterföljd de båda finlandssvenskarna Gustaf Mattsson och Edith Södergran sökte sig till sanatorier i Schweiz och senare likaså Johan Beck-Friis och Sven Stolpe berättar Naumann i kapitel IV, betitlat *Die Alpenlandschaft vom Sanatorienfenster* ab. »Es ist überhaupt erstaunlich», förklarar Karin Naumann, »wie wenig die Bedeutung der schweizer Aufenthalt für die Bahnbrechern des lyrischer Modernismus in Norden seitens der Literaturwissenschaftler gebracht worden ist, obwohl die Dichtern doch ganz offensichtlich aus der Mächtigkeit der Alpennatur eindrucksvolle Motive für die eigenartige, expressive Bildwelt ihrer Dichtung bezogen hat.»

Anhaltsposter på den fortsatta vägen finner Naumann så i tre reseskildringar, Fredrik Bööks, Frank Hellers och Eyvind Johnsons. *Dagbok från Schweiz 1947–1949* ägnas naturligt nog det största intresset liksom de i *Stunder, vågor. Berättelser från resor* (1965) återgivna reseintycken. Johnson skulle ju därjämte i historiska romaner utnyttja reminiscenser från sina år i Schweiz. I *Notizen aus der Schweiz*, dvs. *Dagbok från Schweiz* i tysk översättning (1976), betygade han sin tacksamhet: »Wie sagt man doch: Ein Stück vom Herzen bleibt zurück, hier in diesen so verschiedenen Kantonen.» Denna hemkänsla och denna entusiasm för befolkningens enkla, lantliga levnadssätt kan erinra om Strindbergs och Heidenstams, skriver Naumann, när dessa båda skildrar Schweiz som ett förverkligat paradiset på jorden.

Två kritiska röster kommer så till tals, Arvid Brenner med sin roman *Stranden mitt emot* och Jacques Werup med *Swiss Made* (1975). Werups häftigt provokativa text med dess attacker mot kapitalismens högborg tillerkänner Karin Naumann ett obestriddigt intresse som motvikt till de många romantiserande klichéföreställningarna ända in i våra dagar. På samma gång gör hon klart att det rör sig om en endimensionell karikatyr av Alprepubliken. Slutpunkt i hennes genomgång blir Jörn Donners klartänkta *Rapport från Europa* (1990) med dess konstaterande av att inte heller Schweiz med sina kor, i Europas mitt, kan stå utanför Europa.

Karin Naumann noterar litet vemodigt såväl i bokens inledning som på dess slutsidor att kunskapen om och intresset för det andra landet nu är lika klen i Schweiz som i Sverige. Hon kastar fram att det kan röra sig om ett slags »Geschwisterleid» och hon uttrycker den fromma förhoppningen att hon med sin bok i någon mån kan ha bidragit till ett närmande mellan de båda systrarna Svea och Helvetia.

Ulf Wittrock

Om flickor för flickor. Den svenska flickboken. Red. Ying Toijer-Nilsson, Boel Westin. Stockholm 1994 (Skrifter utgivna av Svenska Barnboks-institutet, 52).

I den vackert formgivna antologin *Om flickor för flickor. Den svenska flickboken* återuppväcker ett dussin svenska litteraturforskare ett tjugotal författare och deras flickbokstexter från sekelskiftet fram till 1940- och -50-talen. Resultatet är en mycket läsvärd bok om